

הערוץ הישראלי-פלסטיני: "נשיאים ורוח וגשם אין"

שלמה ברום

מאז נכנס הנשיא אובמה לתפקידו חלפו כבר שמונה חודשים, והיו בהם הצהרות של דוברים מממשלו על תכנית שאפתנית ליישב את הסכסוך הישראלי-ערבי על מרכיביו השונים, ועדיין אין תזוזה משמעותית בשום ערוץ. מטרת המאמר היא לבחון את הסיבות למצבו הנוכחי של הערוץ הישראלי-פלסטיני ולגזור מבחינה זו מסקנות בנוגע לאפשרויות ההתקדמות ולדרכי הפעולה שרצוי כי ארצות הברית תגבש עם הצדדים.

תחילת 2009 התאפיינה במציאות מורכבת שיש לה השפעה רבה על כל התקדמות אפשרית בערוץ הישראלי-פלסטיני. ראשית, הממשלה בישראל התחלפה. הקואליציה שהרכיבה את הממשלה החדשה מורכבת רובה ממפלגות ימין. חלק גדול מהשותפים בה אינו רוצה הסכם עם הפלסטינים משום שהוא רואה בהקמתה של מדינה פלסטינית איום על ישראל ומשום שאינו מוכן לוותר על חלקים גדולים מאזור יהודה ושומרון. חלק אחר רוצה אולי הסכם עם הפלסטינים, אבל אינו מאמין ביכולת להגיע להסכם קבע עמם בשל ההערכה שהמצב הפנימי של הפלסטינים אינו מאפשר להנהגה הפלסטינית להגיע להסכם, ובוודאי לממש את ההסכם ולעמוד בהתחייבויותיה בו. לממשלת ישראל יש אינטרס מובנה לא להתקדם בתהליך המדיני עם הפלסטינים משום שהחברים בה מאמינים כי כל התקדמות אפשרית עלולה לחשוף בקעים, ואלה יביאו לנפילת הממשלה, והרי ממילא היא לא תביא להסכם שישרת את ישראל.

שנית, בסוף 2008 קרס תהליך אנאפוליס, תהליך המשא ומתן שקדם לחילופי הממשלה בישראל. הסיבה הפורמלית הייתה המלחמה בעזה, זו לכאורה לא אפשרה לצד הפלסטיני להמשיך במשא ומתן, אולם הסיבות העיקריות היו עמוקות יותר. הראשונה שבהן הייתה חולשתו של ראש הממשלה אולמרט, שהגיע לסוף דרכו. ראש ממשלה במצב כזה אינו מסוגל לסכם הסכם בנושא כה רגיש ולהעבירו

שלמה ברום הוא חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי.

במערכת הפוליטית ובציבור הישראלי. גם הצד השני יודע זאת, ולכן יהסס להגיע להסכמות עמו. השנייה, ואולי החשובה יותר, הייתה חולשתם הפוליטית של הנשיא הפלסטיני עבאס ושל מפלגתו וכן הערכתו של עבאס כי עליו להתמקד בשלב זה בזירה הפלסטינית הפנימית ולנקוט כמה מהלכים שיחזקו את כוחו לפני שיוכל להגיע להסכם. עם זה נמנים הוועידה השישית של פת"ח, שהתקיימה באוגוסט 2009, ואולי גם בחירות כלליות ברשות הפלסטינית המתוכננות ל-2010. המשא ומתן הופסק כאשר הציג אולמרט לעבאס את תוואי ההסכם שהוא גיבש לאחר חודשים של משא ומתן וביקש ממנו תגובה, ועבאס העדיף שלא לתת תשובה. בינתיים גם פרצה המלחמה בעזה והתחלפה הממשלה בישראל, והמשא ומתן לא חודש.

שלישית, המלחמה שהתנהלה בעזה בסוף 2008 ובראשית 2009 יצרה בסופה מציאות של הפסקת אש יציבה למדי. ארגון חמאס אינו מעוניין בחידוש האש, ופועל לייצוב הפסקת האש על ידי ריסון הפלגים הרדיקליים יותר ברצועת עזה. אמנם הוא מנסה ליישם את לקחי כישלוננו הצבאי במלחמה ולהכין את עצמו לסיבוב נוסף, אולם נתקל בקשיים בשל המשך המצור על רצועת עזה, ובעיקר פעולה יעילה יותר של מצרים למניעת הגעה של משלוחי נשק לרצועת עזה. האינטרס העיקרי של חמאס הוא לייצב את שלטונו בעזה, בייחוד בשל הירידה שחלה בתמיכה בו ברצועת עזה בעקבות המלחמה. בגדה לעומת זאת עלה שיעור התמיכה בחמאס מיד בעקבות המלחמה.

גם באזור יהודה ושומרון שוררת יציבות. מספר הפיגועים נמוך מאוד. הרשות הפלסטינית הצליחה לחזק את יכולותיה הביטחוניות בסיוע משלחתו של הגנרל דייטון, ובהדרגה מחזקת את יכולתה להשליט חוק וסדר בחלקים גדולים יותר של הגדה. המצב הביטחוני המשופר אפשר גם הסרת מגבלות על חופש התנועה של הפלסטינים, ובעקבות כך את שיפור המצב הכלכלי בגדה. שיפורים אלו מתורגמים חלקית בלבד לחיזוק מעמדה הפוליטי של ממשלת עבאס-פיאד משום שעדיין בציבור הפלסטיני אין אמון ביכולת ממשלה זו לקיים ממשל נקי משחיתות שיפעל לקידום האינטרסים הלאומיים של הפלסטינים, אולם בסך הכול יש בעקבות שילוב כל הגורמים תהליך הדרגתי של עלייה בשיעור התמיכה בעבאס ובמפלגת פת"ח וירידה בתמיכה בתנועת חמאס. בסקר שערך מכון סקרים אמריקאי עבור IPI (מכון השלום הבינלאומי הפועל בניו יורק) נמצא כי שיעור התמיכה בעבאס בכל שטחי הרשות הפלסטינית מגיע ל-52 אחוזים, ואילו שיעור התמיכה בפת"ח הוא 45 אחוזים, ובחמאס 24 אחוזים בלבד.¹ אמנם הפרשייה שהתפתחה סביב הסרת ההצעה הפלסטינית לדון בדו"ח גולדסטון במועצת הביטחון פגעה כנראה בשיעור התמיכה בעבאס, אבל עוד נותר לראות אם תהיה זו פגיעה ארוכת טווח.

ממשל אובמה ביקש להניע מחדש את המשא ומתן על ידי נוסחה שלפיה תידרש ממשלת ישראל להקפיא לחלוטין את ההתנחלויות, ואילו מדינות ערב יידרשו לנקוט בתמורה צעדי נורמליזציה כלפי ישראל דוגמת חידוש פעילות נציגויות של מדינות מצפון אפריקה ומהמפרץ בישראל ומתן אישור למטוסי אל על לטוס מעל מדינות ערביות ולקצר בכך את נתיבי הטיסה שלהם. נוסחה זו התבססה על שתי הנחות. ההנחה הראשונה הייתה כי לחץ אמריקאי שיביא להקפאת ההתנחלויות יסייע מצד אחד לרכוש את אמון הצד הערבי והפלסטיני במתווך האמריקאי, ומצד אחר הוא ניתן לביצוע משום שבמערכת הפוליטית האמריקאית, ואפילו בקהיליה היהודית בארצות הברית, לא ימצאו מתנגדים משמעותיים לצעד הזה שיש לו תמיכה רחבה בקהיליה הבינלאומית ובארצות הברית עצמה. ההנחה השנייה הייתה כי הפלסטינים עצמם אינם מסוגלים לעשות דבר שירכוש את אמון המערכת הפוליטית הישראלית ודעת הקהל יותר ממה שהם כבר עשו בתחום הביטחון, ולכן הדרך הנכונה להשיג את אמון המערכת הישראלית היא על ידי מחוות מצדן של מדינות ערב.

שתי ההנחות האלו היו שגויות, והדבר התברר במרוצת חודשים אלו. ראשית, ארצות הברית לא חילצה ממשלת ישראל הקפאה מלאה של ההתנחלויות. אפילו ממשלת שמאל בישראל אינה יכולה להקפיא בנייה בשכונות של ירושלים המצויות מעבר לקו הירוק, שגם הן התנחלויות בעיני הקהיליה הבינלאומית, ובוודאי בעיני העולם הערבי. באותה מידה שום ממשלה בישראל אינה יכולה להקפיא בנייה גם בהתנחלויות הגדולות הנמצאות במה שקרוי גושי ההתנחלויות שבקרבת הקו הירוק. לאחר כל ההתקדמות שהייתה בסיבובי המשא ומתן השונים עם הפלסטינים בנושא הטריטוריאלי ברור למערכת הפוליטית בישראל ולדעת הקהל שבכל הסדר יסופחו גושי התנחלות אלו לישראל, ולכן אין הם רואים כל היגיון וכל צורך בהקפאת הבנייה ביישובים אלו. נתניהו, העומד בראש ממשלה בעלת גוון ימני, ודאי לא היה יכול לקבל דרישות אלו. ממשל אובמה גם לא היה יכול להסתמך על חוסר תמיכה של הציבור הישראלי במדיניות נתניהו בנושא הזה. לא בשל תמיכה גורפת של הציבור הישראלי בתנועת ההתנחלויות,² אלא משום שהדרישה להקפאה מלאה – עם הדגש על המילה "מלאה" – נראתה לישראלים לא סבירה ולא הוגנת.

גם ההנחה בנוגע למחוות הערביות התבדתה, קודם כול משום שהייתה מלכתחילה הגזמה בהערכת ההשפעה של מחוות מסוג זה על ישראל. לאחר יותר מ-15 שנים של תהליך מדיני שהחל בחזון של "מזרח תיכון חדש" הציבור הישראלי שבע אכזבות, ואינו תולה תקוות רבות בצעדים סמליים של נורמליזציה אשר נראים לו כמחוות ריקות שאפשר לסגת מהן בקלות. נורמליזציה עם מדינות ערביות אינה משאת נפשם של הישראלים, וכל חפצם הוא שהעולם הערבי, ובכללו הפלסטינים,

יניח אותם לנפשם. גם ההנחה שתהיה היענות גדולה מצד הערבים לבקשה זו הייתה שגויה, ובייחוד ההתבססות על ערב הסעודית. למדינה זו מדיניות עקבית בנוגע לנורמליזציה עם ישראל, והיא אינה מוכנה לנקוט שום צעד של נורמליזציה לפני הסכם קבע ישראלי-פלסטיני. מדיניות זו גם הייתה צפויה בהתחשב באופיו האסלאמי השמרני של המשטר וראייתו את עצמו כשומר המקומות הקדושים. אין פלא אפוא שהסעודים שפכו מים צוננים על המאמץ של האמריקאים להשיג מחוות של נורמליזציה.

בינתיים סייעה ההתמקדות של ארצות הברית בשני הנושאים האלו לשני הצדדים, הישראלי והפלסטיני, להתחמק מקבלת החלטות בעניין המשך המשא ומתן ביניהם. מתקבל הרושם שגם ממשלת ישראל וגם ההנהגה הפלסטינית אינן נלהבות מחידוש המשא ומתן על הסדר הקבע. אמנם ראש הממשלה נתניהו נכנע ללחץ האמריקאים והודיע בנאום בר אילן על הסכמתו לפתרון שתי המדינות, אבל הוא לא נחפז לממש אותו. נראה כי נתניהו אינו מאמין שיש יכולת להגיע להסכם קבע אשר יהיה מקובל עליו ושהפלסטינים יוכלו לממשו. מדיניותו מתמקדת בשיפור תנאי החיים של הפלסטינים על ידי הסרת המכשולים בפני תנועה חופשית של אנשים וסחורות מתוך תפיסה שזה יביא לשיפור המצב הכלכלי ולחזיק מעמד הפוליטי של הפרטנר הפלסטיני, ואז אולי יהיה אפשר להגיע בהדרגה להסכמים כלשהם עם הפלסטינים. לתפיסה הזו הוא קרא "שלום כלכלי". תהליך כזה נותן גם פתרון טוב לצורך לשמור על שלמות הקואליציה ולמנוע מגורמי הימין בקואליציה ובתוך הליכוד לערער את יציבות הממשלה. אם גם אפשר להגיע לתהליך כזה תוך

כדי הצהרה על רצון לחדש את המשא ומתן על הסכם הקבע, ובו בזמן סירוב לשתף פעולה ביצירת התנאים שיאפשרו משא ומתן כזה, אז ודאי טוב. כך מאבטחים גם את האגף מול ארצות הברית.

עבאס, שמדיניותו הקבועה בעבר התבססה על דרישה לקיום משא ומתן על הסכם הקבע מתוך הערכה שיוכל לחזק את המעמד הפוליטי שלו ושל תנועתו רק דרך הצגת אופק מדיני לציבור הפלסטיני, שינה את גישתו. ספק רב אם יתממשו התנאים שהוא מציג למשא ומתן. עיקרם של תנאים אלו הוא דרישה להקפאה מוחלטת של ההתנחלויות ולוח זמנים קשיח למשא ומתן. אפשר לתת לזה שני הסברים. ההסבר הראשון הוא שעבאס באמת

גם ממשלת ישראל וגם ההנהגה הפלסטינית אינן נלהבות מחידוש המשא ומתן על הסדר הקבע. נראה כי נתניהו אינו מאמין שיש יכולת להגיע להסכם קבע אשר יהיה מקובל עליו ושהפלסטינים יוכלו לממשו.

מאמין כי יוכל לסמוך על כך שהממשל האמריקאי יצליח ללחוץ על ממשלת ישראל לקבל תנאים כאלה, אולם קשה להאמין שזוהי הערכת האמת של עבאס כאשר ברור כבר עתה שהממשל האמריקאי מבין כי לא יוכל לקבל הקפאה מוחלטת

מישראל ובשל גישת ישראל למשא ומתן על הסדר הקבע. באותו משאל דעת קהל שנערך עבור IPI נמצא כי רוב מכריע בציבור הפלסטיני אינו מעריך שארצות הברית תצליח להשיג את מבוקשה מישראל. לכן נראה שההסבר השני סביר יותר, ועיקרו הוא שבנסיבות הנוכחיות גם לעבאס אין אינטרס בחידוש המשא ומתן על הסדר הקבע משתי סיבות. ראשית, עבאס כנראה מעריך שעדיף להיכנס למשא ומתן על הסדר הקבע כאשר מעמדו חזק יותר. עדיף לו להתמקד בצעדים המחזקים את מעמדו הפוליטי הפנימי כמו ועידת פת"ח, בניין מוסדות הרשות הפלסטינית ושיפור המצב הכלכלי, ולא להיכנס למשא ומתן על הסדר הקבע כשהוא נתפס כנכנע לתנאיה של ישראל וללחץ האמריקאים. ייתכן מאוד שבראית עבאס גם קיום בחירות ברשות הפלסטינית הוא שלב חיוני בתהליך הזה משום שהוא ישיב לנשיאותו את הלגיטימיות שכעת מוטלת בספק בשל טענות על סיום תקופת כהונתו לפי החוקה הפלסטינית. נראה כי הסיבה השנייה היא הערכתו שממילא הסיכויים לפריצת דרך עם ממשלת ישראל הנוכחית אפסיים. עדיף לו לחכות למצב שממשלת ישראל תפגע ביחסיה עם ארצות הברית ותעמוד מולו בעמדה של חולשה יחסית. ייתכן גם שבראיתו עדיף לחכות לממשלה אחרת שתבוא בעקבות זו הנוכחית.

אף שייתכן כי מצב זה נוח לשני המנהיגים, יש בו סכנה בשל כמה סיבות. הוא עלול לגרום לכך שהרעיון של מימוש פתרון שתי המדינות לשני העמים יושם על המדף לתקופה ארוכה מאוד עד כדי איום ממשי על סיכויי התממשותו אי-פעם. במצב כזה תעלה בחוגים פלסטיניים, ערביים ובינלאומיים האטרקטיביות של רעיון המדינה הדו-לאומית. למרות זאת, לממשלת ישראל – שכמו כל ממשלה, חושבת קודם כול על שרידותה – זה מצב נוח, ונראה כי לא ייווצרו מעצמן נסיבות שישנו גישה זאת. גם בצד הפלסטיני ספק אם יחול שינוי דרמטי במעמדו של עבאס,

וצפויות עליות ומורדות. יהיה קשה מאוד לקיים בחירות ברשות הפלסטינית בשנת 2010 כאשר פת"ח וחמאס אינם מצליחים להגיע להסכמה על מועד קיום הבחירות ועל דרך קיומן. היעדר ההסכמה נובע מכך שכל צד מעוניין לקיים את הבחירות במועד ובאופן שיבטיחו את ניצחונו. למרות הנתונים על היחלשות התמיכה בחמאס מול פת"ח, שלטון חמאס ברצועת עזה יציב, ונראה כי לא יתערער ללא התערבות כוחנית חיצונית. מסיבות אלו אי-אפשר לקיים בחירות ברצועת עזה, וכנראה

המצב הנוכחי עלול לגרום לכך שהרעיון של מימוש פתרון שתי המדינות לשני העמים יושם על המדף לתקופה ארוכה מאוד עד כדי איום ממשי על סיכויי התממשותו אי-פעם.

לא ברשות הפלסטינית בכלל, ללא הסכמת חמאס. אם יימשך המצב הזה, צפוי להישחק גם הרצון של הממשל האמריקאי להיות מעורב ולקיים פעילות נמרצת בערוץ הישראלי-פלסטיני כדי להשיג הסכם קבע. היתרון שהיה במצב שהממשל

האמריקאי מוכן לפעול לקידום המטרה הזו עוד מראשית כהונתו לא יבוא לידי ביטוי. בו בזמן צפוי שההקפאה החלקית של ההתנחלות תישחק ויימשך הגידול הרצוף של אוכלוסיית המתנחלים באזור יהודה ושומרון, וזה יביא בהדרגה למצב שחלוקה לשתי מדינות תהיה לא אפשרית.

גם התמסדות והעמקת ההפרדה בין רצועת עזה ובין אזור יהודה ושומרון יפגעו קשה בסיכויי המימוש של פתרון שתי המדינות. לא יהיה אפשר להגיע להסכם קבע על פתרון כזה ולממשו בלי שלטון פלסטיני אמין על כל שטחי הפלסטינים ומידה סבירה של קונצנזוס לאומי פלסטיני סביב פתרון שתי המדינות. ככל שיימשך הקיפאון, כן תועמק ההפרדה בין שני האזורים. בטווח הקצר ובראייה טקטית מצב זה אולי נוח לישראל, אבל בראייה ארוכת טווח הוא מאיים על האינטרס של ישראל בפתרון – או שיכוך לפחות – הסכסוך עם הפלסטינים.

ישראל עלולה גם לאבד את הפרטנר הפלסטיני שיש לה עכשיו. ניסיון שני העשורים האחרונים מלמד שאין די בשיפור המצב הכלכלי של הפלסטינים. בשנים 1999–2000 היה מצבם הכלכלי של הפלסטינים טוב יחסית ובמגמה של שיפור, והדבר לא מנע את התפרצותה של האנתפאדה השנייה לאחר כישלון המשא ומתן בקמפ דייוויד. נראה כי לא קיימת עתה סכנה אמיתית להתפרצותה של אלימות בהיקפים גדולים כי הציבור הפלסטיני עייף מהאלימות ויש אפילו נתונים בסקרים על ירידה ברמת התמיכה באלימות שהייתה תמיד גבוהה.³ מלבד זה, רמת השליטה הביטחונית של ישראל תקשה על התפרצות אלימות כזאת. הסכנה האמיתית היא שיימשכו הן הפגיעה באמון שהציבור הפלסטיני רוחש למנהיגותו באזור יהודה ושומרון והן המגמה של התפוררות החברה הפלסטינית והתמקדות הפרטים במשפחה ובסביבה הקרובה, שתביא להיעלמות הפרטנר הפלסטיני, גם אם לא יתפוס חמאס את השלטון באזור יהודה ושומרון.

שאלת המפתח היא כיצד אפשר לבנות עם הפלסטינים תהליך מדיני שמתחשב באילוצי המציאות הקיימת. נראה כי קיימת דרך לעשות זאת על ידי תהליך הדרגתי שידרוש זמן ויהיה בנוי מכמה מרכיבים שמתנהלים בו בזמן. המרכיב הראשון, שיימשך כמה שנים, נועד ליצור תזוזה הדרגתית לכיוון פתרון שתי המדינות על ידי שינוי המציאות בשטח. ליבתו של שינוי המציאות צריכה להיות הרחבה הדרגתית של שטחי הגדה שבשליטת הרשות הפלסטינית והעמקת השליטה בהם (כלומר העברת שטחים מסטטוס C ל-B/A או מ-B ל-A) לצד בניית המוסדות והיכולות של הרשות הפלסטינית וצעדים לשיפור מצבה הכלכלי. ראשיתו של תהליך זה אולי דומה לתפיסת השלום הכלכלי, אולם יש גבול ליכולת להרחיב את שליטת הפלסטינים בשטחים רצופים בגדה כל עוד אין שינוי במצב ההתנחלויות. בשלב מאוחר יותר ידרוש תהליך זה תחילת פינוי של כמה התנחלויות מבודדות משום שבלתי אפשרי לקיים רציפות אשר תבטיח שליטה של הפלסטינים ללא פינוי

התנחלויות אלו. בטווח הזמן הארוך חשוב שהתהליך יכלול גם תחילת פינוי התנחלויות משום שדבר זה מקרין מסר אמין של כוונה של ישראל ליישם את פתרון שתי המדינות, עם כל הקושי שבהגעה להסכם הקבע. קצב התהליך יהיה תלוי בקצב בניית היכולות של הפלסטינים ובמצב הביטחוני ובמידת היכולת הפוליטית של הצדדים להתקדם. יש להניח כי ככל שיהיה התהליך מוצלח יותר בשלבים הראשונים שלו, כן יתחזקו היכולת הפוליטית של שני הצדדים והאפשרות לעבור לשלבים הבאים. מבחינה זו חשוב ללמוד מהניסיון של בניית היכולות הביטחוניות של הפלסטינים בשנתיים האחרונות. כאשר החלו גנרל דייטון וצוותו לעבוד עם הפלסטינים לא הייתה נכונות מצד ישראל לעשות דבר שיסייע לפרויקט הזה. הצלחת הפרויקט בג'נין שינתה לחלוטין ראייה זו, ועתה קל יותר לישראל לעשות מה שמתבקש ממנה, וקל יותר לרשות הפלסטינית להרחיב את פעולתה לשטחים נוספים. הקושי העיקרי המונע את הרשות מלהתקדם עוד יותר הוא היעדר ההקשר הפוליטי של קיומו של תהליך מדיני. במצב זה קל לגורמי אופוזיציה פלסטיניים להאשים את ממשלת הרשות שכל הצעדים האלה אינם אלא ביטוי להיותה משת"פית של האויב הישראלי ושל זה האמריקאי.

הנקודה האחרונה ממחישה את חשיבותו של המרכיב השני, והוא משא ומתן על הסדר הקבע. קשה להניח שיהיה אפשר לקיים את תהליך השינוי על הקרקע ללא חידוש המשא ומתן על הסדר הקבע. החשש העיקרי של הפלסטינים הוא שמא תהליך של הסדרים חלקיים הוא דרך של ישראל לשמר את המצב הקיים ולמנוע יישום פתרון שתי המדינות בדרך שהם יכולים לקבל. קיום המשא ומתן על הסכם הקבע לצד תהליך שיכלול בשלבים מתקדמים שלו תחילת פינוי התנחלויות מבודדות יקרין מסר ברור בנוגע לחיות פתרון שתי המדינות, אולם חידוש המשא ומתן על הסדר הקבע צריך להתבסס על ההנחה שאין זה תהליך פשוט וקצר בזמן. למרות חוסר הרצון המופגן של שני הצדדים להיכנס למשא ומתן, נראה כי יש בכוחו של הממשל האמריקאי ללחוץ על שני הצדדים להתחיל במשא ומתן. אם למשל ייזום הנשיא אובמה ועידה בינלאומית בסגנון של ועידת מדריד, שמטרתה להניע מחדש את תהליך המשא ומתן, קשה להניח כי הצדדים יוכלו לסרב להשתתף בה ובמשא ומתן שיתקיים בעקבותיה. הממשל האמריקאי לעומת זאת אינו יכול לאלץ אותם לקיים משא ומתן רציני, וייתכן מאוד שהדיונים בתחילתם יהיו דיוני סרק, כמו שהיו הדיונים בערוצי המשא ומתן השונים לאחר ועידת מדריד עד תחילת תהליך אוסלו.

המרכיב השלישי הוא מטרייה אזורית שתתבסס על יזמת השלום הערבית. ייתכן כי הדרך הטובה ביותר לתת משמעות למרכיב זה אינה על ידי לחץ על הערבים לתת מחוות נורמליזציה חד-צדדיות, אלא על ידי חידוש פעולתן של קבוצות המשא ומתן הרב-צדדיות בנושאים השונים; בקרת נשק וביטחון אזורי,

פליטים, מים, כלכלה ואיכות הסביבה. מלבד זה, המטרייה האזורית תתבטא בדרישה ממדינות ערביות מרכזיות, ובעיקר מצרים, סעודיה וירדן, לתמוך בפלסטינים ולסייע להם בתהליך. צריך להינתן סיוע לבניית היכולות של הרשות הפלסטינית, ובתחום הזה כבר יש התחלות כמו הסיוע של הירדנים להכשרת כוחות הביטחון הפלסטיניים, אולם אין די בכך, והפלסטינים יזדקקו גם לסיוע מן הערבים בניהול המשא ומתן. הפלסטינים אינם יכולים לבדם להגיע להסכמה עם ישראל בסוגיות כמו ירושלים והפליטים.

המרכיב הרביעי הוא מטרייה בינלאומית אשר מטרתה ליצור פלטפורמה בינלאומית שתתמוך בתהליך. התמיכה תתבטא באירועים מדיניים דוגמת הוועידה הבינלאומית, וייתכן גם החלטות מתאימות במועצת הביטחון, אך גם בסיוע מסיבי לבניית היכולות של הרשות הפלסטינית. כל זאת לצד מתן ערובות לשני הצדדים בנוגע לצעדים שיינקטו אם ישתבש התהליך. חלק מרכזי הוא כמובן המנהיגות של ארצות הברית ותפקידה בהובלת התהליך כולו.

כל המרכיבים האלה אינם נותנים מענה לשאלה כיצד להתמודד עם שלטונו של חמאס בעזה והתנגדותו לתהליך המדיני. לכן חיוני קיומו של מרכיב חמישי, והוא נטרולו של חמאס כגורם שישבש את התהליך כולו. נטרול זה אפשרי בשל האינטרס הבסיסי של חמאס בשקט שיאפשר את ביסוס שלטונו בעזה ובשל המדיניות שגיבש חמאס כאשר נכנס לזירה המדינית הפלסטינית, ולפיה אמנם התנועה אינה רוחשת אמון ליכולת יריביה מפת"ח לקיים משא ומתן עם ישראל שישתבש את האינטרסים הלאומיים של הפלסטינים, אבל אם יביא משא ומתן כזה להעברת שטחים לשליטת הפלסטינים ולהקמת מדינה פלסטינית, הם לא יחבלו בכך. קווי מדיניות אלו באו לידי ביטוי למשל ביחסו של חמאס לתכנית ההינתקות והתנהגותו בעת ביצועה. האינטרס של ישראל אפוא הוא ליצור מצב שחמאס יכול לקיים את ממשלתו בעזה כדי לחזק את המוטיבציה של חמאס לשמור על השקט ולא לשבש את ההתקדמות מול הרשות הפלסטינית. ישראל תעשה זאת אם תאפשר חיים תקינים ברצועת עזה, בעיקר על ידי פתיחת המעברים למעבר סחורות בשני הכיוונים. גם במצב זה יטענו המערערים על תפיסה זו שעדיף לפעול להפלת שלטון חמאס בעזה, ובכך לחזק את הפרטנר הפלסטיני. אם תאפשר ישראל לממשלת חמאס לתפקד, היא תפגע בפרטנר הפלסטיני באזור יהודה ושומרון. ייתכן כי טענות אלו היו תקפות אילו היה אפשר להפיל את ממשלת חמאס, אולם הדרך היחידה לעשות זאת היא על ידי פעולה כוחנית מבחון, דהיינו כיבוש הרצועה על ידי ישראל, אולם ישראל אינה מוכנה לשאת במחירים של מבצע כזה, העלול להביא לצורך שלה לחזור לשהות ממושכת ברצועה ולחידוש משטר הכיבוש בה. במציאות כזאת השיקול העיקרי צריך להיות איך ליצור מציאות נוחה ככל האפשר מול חמאס, ואפשר לעשות זאת על ידי השילוב המוצע של התחשבות באינטרסים

של חמאס והרתעה. הרתעה לבד לא תוכל להשיג זאת במצב שחמאס מעריך כי ישראל מציבה לו איום קיומי. שינוי בגישה כלפי עזה יתאפשר כמובן רק לאחר שתתבצע עסקת שליט.

קשה מאוד יהיה לבנות תהליך כה מורכב שכמה מרכיביו מתחילים לגעת בנושאים רגישים לשני הצדדים, אולם עדיף לארצות הברית ולשני הצדדים לנסות לבנות תהליך כזה, שיתרונו מצד אחד בהדרגתיותו וביכולת לתקן בכל שלב, ומצד אחר בכך שבשלביו הראשונים אינו דורש קרבנות גדולים משני הצדדים על התמקדות בלעדית במסלול המשא ומתן על הסדר הקבע שמניחה את כל הביצים בסל אחד. סיכויי ההצלחה של התהליך המוצע תלויים באפשרות שהצלחה בשלביו המוקדמים תסייע לשינוי המציאות הפוליטית בשני הצדדים ותיצור מצב שיאפשר מעבר לשלבים הקשים יותר כמו תחילת פינוי של התנחלויות בודדות וניהול משא ומתן אפקטיבי על הסדר הקבע.

הערות

- 1 את הסקר ערך מכון הסקרים צ'רני
<http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/946/770.html?hp=0&loc=102&tmp=679>
- 2 לפי סקר עומק שערך המכון למחקרי ביטחון לאומי בשנים 2005–2007, רוב שהגיע ב-2005 לשני שלישים תומך בהסרת ההתנחלויות הבודדות בגב ההר בהסכם קבע עם הפלסטינים.
Yehuda Ben Meir and Dafna Shaked, *The people speaks — Israeli Public Opinion on National Security 2005-2007*, INSS: Tel Aviv 2007, p. 58.
- 3 למשל בסקר ממאי-יוני 2009 של PSR – המכון הפלסטיני למדיניות ומחקר סקרים ברמאללה – נמצא ש-51 אחוזים בלבד תומכים בשיגורי הרקטות מעזה.
<http://www.pcpsr.org/survey/polls/2009/p32ejoint.html>